

WOUWSCHE HOEVE-, AKKER- EN BEEMDNAMEN.

VRIJ algemeen heerscht bij buitenstaanders de misvatting, dat de tweede helft van den naam Bergen-op-Zoom samenhangt of afgeleid is van het watertje „de Zoom”. De geograaf Beekman heeft reeds overtuigend aangetoond, dat met op Zoom - oudtijds op *den Zoom* - bedoeld wordt: *op den hoogen zoom van het diluvium* (pleistoceen) en Bergen hieraan zijn naam heeft te danken ¹⁾.

Het stroompje heeft bovendien niets natuurlijks, want het is in 1429 gegraven om de turf, die men in het gebied achter dien hoogen zoom gewonnen had, met vletten naar de stad te voeren ²⁾. Door de slechte afwatering van de gronden achter den zoom bevonden zich daar tot de 19e eeuw toe moerassen, waaruit tot de 17e eeuw turf is gewonnen. In 1393-'94 gewaagt de Domeinrek. ³⁾ daarom „van den vennen, die wech ende weder ligghen tusschen Berghen ende Woude, sonder den poel tot Halsteren, 50 stucken antvoghels, ghelevert binnen mijns heren kokene tot Woude....”

Het gebied geschikt om turf te winnen werd hiervoor verpacht, de oude teksten spreken van de nieuwe „neiminghe”, waarmee ze aanbesteding bedoelen. Wat al te modern, zou van een vennootschap gesproken kunnen worden met drie geïnteresseerde groepen, die elk hun gevolmachtigde stellen in het beheer. In 1448 bijv. „Willem Coelgeenesone, Peter Stevens ende Peter Coelgeenesone voer de gemoerde van Berghen, Aernt Faes ende Godevaert van der Heyden voer de gemoerde van Woude, Adriaen Jan Neven ende Jan Aerts van Overhof voer de gemoerde van Rosendale” ⁴⁾. De belangensfeer is hiermee tevens aangegeven.

Ook de moeren van Ruckven (Zwertschive) werden, volgens de Domeinrek. 1391 voor de turfwinning uitgebaat. De Heer van Bergen ontvangt nl. „van den goeden lieden van Steenberghe ende van Rosendale van moere 400 gulden hollants, daer mede dat sij ver-

creghen hebben mijns lieves heeren ghemoe(r)de, desen voerscreven moer te vaerden doer den Langhendijc. . . .”⁵⁾). Dat het hier inderdaad om de moergronden ten Zuiden van Ruckven gaat, welker product langs de Vlettevaart werd afgevoerd, wordt duidelijk, als in 1435/36 wordt gezegd: „item, van den lampthienden, biethienden ende gevonden bieden op Ruckvenne ende op ten Langhendijc. . . .”⁶⁾ Rond 1400 is er dus ten Zuidoosten van Bergen-op-Zoom en Roosendaal een vrij onherbergzaam gebied. Wanneer 16 April 1417 „Goerd Stierbier van Steenbergen heeft opgedragen Claus Hovelare i bunder lants gelegen in den biister tusschen beide de vaerden, an de oestside de rechte vlechtvaert, daer men de witte torve opwerpt, ande zuutside Calwinberch ende sheeren wildert. . . .”⁷⁾, plaatst deze transactie ons midden in zoo’n terrein.

„Den biister” is het gebied, dat de stafkaart „Bestert” noemt en gelegen is bij den Wouwschen hil „tusschen beide de vaerden”: Haink beekje en de Bieskens. Biister beteekent een woest, verwilderd, onbegaanbaar gebied, een hongerland.

Ten Zuiden van Bestert loopt het terrein op tot 12,4 plus A.P. Dit zal Calwinberch zijn, een thans geheel vergeten naam(?).

Noordelijk van Bestert is de bodem dan echter al eenigen tijd in cultuur gebracht. De rekening van den Heer van Bergen over 1384/85 vermeldt de ontvangst „van moerchijnse⁸⁾ ende achter Zaeftels van der nieuwere neminghen ende in den biister. . . .” De naam *Zaeftels* is nog in een boerderij-naam bewaard, deze plaats had al zeer vroeg een hoeve: „Catlijn Mathijss Gheerdssdochter, wedewe wijlen Symon lippen geseten tsafels in der prochien van Wouwe⁹⁾”, stelt voor een jaarlijksche verplichting als onderpand „huer huus ende erve, met schueren, lande, gronde ende toebehoirten houdende tsamen omtrent thien gemeten, luttel min oft meer gestaen ende gelegen tsafels voirscre., daer zij nu inne woent” (27 April 1475). De oudere vormen van *Zaeftels* pleiten mede voor de etymologie: zavel = zand.

In deze buurt zijn meer namen, die we al vrij vroeg in de schepenprotocollen tegenkomen als landbouwgebied en hoeven. De meeste

namen wijzen echter op laaggelegen, natte of slechte, harde grond: „...huus ende erve met lande, gronde ende alles dat dair toe behoirt, houdende tsamen omtrent zesse gemeten luttel min oft meer gestaen ende gelegen toestelair... (3 Maart 1475)¹⁰⁾. De uitgang *laar* wijst hier (volgens sommigen) op broekland. Op Oostelaar blijkt een boer zooveel koopman, dat hij 7 April 1481 de opbrengst van zijn boomgaard, die „appelboomen, peerboomen ende okernootboomen” omvat, voor zeven jaren verpacht aan een fruitverkooper uit Bergen”¹¹⁾.

Hoe dicht de moer bij lag, blijkt wel heel duidelijk uit een schepenkennisse, waarbij als onderpand wordt gesteld: „een hoeve ende erve met huusinge, schueren, coeyen, lande, gronde ende alle haire toebehoirten, gestaen ende gelegen tot Heirle in der vierscharen van Wouwe, groot zijnde int geheel in de beemden ende zaylant omtrent hondert gemeten, luttel min oft meer geheten *Moerbeke*¹²⁾, aen dwesteynde den wildert, aen d'oesteynde..., aende noortzijde... westelairdijck met meer anderen personen erve” (12 Juli 1480). Ruim veertig jaar later wordt als een der begrenzingen van deze honderd gemeten bouwland aangegeven „eenen waterloop geheeten de Runninge” (30 Sept. 1523). Hiermee is bedoeld *Runnings waterloop*. Deze naam beteekent: snel loopend stroompje. De hoeve *Moerbeek* zelf ligt echter bij het begin van de Smallebeek.

In dezelfde buurt spreken de archieven:

„...van eenen stuc lants ende erve, gelegen binnen de vierscharen van Rosendale voirscreven in *hainge*¹³⁾ (= Haaink) aldair...” (14 April 1476).

„...een huysel metten hove ende den lande dairane geleghen tot *Westeler*¹⁴⁾ ...” (23 Jan. 1479).

„...een stuck lants ende erven groot zijnde omtrent drie gemeten luttel min oft meer, gelegen tot Westelair voirscreven, aen de oostzijde Anthonis Lams erve, ande westzijde den *Ackerwegh*¹⁵⁾ (heet nog zoo, C. S.) ...ende noch een ander stuck erven, oic houdende omtrent twee gemeten luttel min oft meer, gelegen te Westelair voironemd bij tcappelleken, geheten den *plas*, ande westzijde Oelen van

Hoelbergen erve. . . .” (4 Jan. 1480).

Deze laatste naam leeft nog voort in de hoeve *Heulberg*, die haar naam dankt aan de hole, heul of sloot, welke langs deze boerderij loopt en in al zijn bescheidenheid wel de rol van een kleine overlaat vervulde.

In het zelfde gebied wordt ook nog gesproken van een „stede met huusinge, lande, gronde ende alle haire toebehoirten gelegen in der voirscreven vierscharen van Wouwe ter plaetsen geheten *Spoysten-donck* ¹⁶⁾, groot zijnde de selve stede int geheel omtrent thien gemeten luttel min oft meer. . . . ende noch vier gemeten lants ende erven gelegen bynnen der voirscreven vierscharen in den *acker aen den hil*” (23 October 1480). Al deze namen leven nog voort. De stafkaart kent de Spuitendonksche beek. Misschien heeft de eerste helft van het woord iets te maken met spui, het etymon - donk kan zoowel hoogte als laagte beteekenen ¹⁷⁾.

Tot zoover over het terrein thans gelegen ten Zuiden van de spoorlijn Bergen-op-Zoom - Wouw - Roosendaal.

Sedert 22 Aug. 1289 stonden te Wouw twee molens, die de oudste domeinrek. over 1384/85 kent als de „westmoelen” en „oestmoelen tot Wouwe” ¹⁸⁾, de eerste ter plaatse van den molen aan den weg van het station naar de kom van Wouw, de tweede aan den ouden weg Wouw-Roosendaal. Hun aanwezigheid sluit in, dat dan binnen de Wouwsche vierschaar nog meer hoeven en landerijen te vinden zijn, welker graanopbrengst in deze molens moest worden gemalen. Enkele dezer hoeven vinden we ook in die oude rekening genoemd: „item, op die tiit Jan Blanken tot *Vroedenhout* betaelt van eenre ploech bi Kempen 26 gr. scell.”

Vroenhout kan zijn verleden zeer ver opvoeren. Hier werd door Servatius van Breda het nonnenklooster gesticht, dat op verzoek van den stichter in 1271 bij de Norbertijner Orde werd ingelijfd. Dit klooster is in 1288 door den geweldigen watervloed, die bij Steenbergende dijken doorbrak, weggevaagd ¹⁹⁾. Maar nog lang blijft in den volksmond de plaats voortleven:

„Jan Henrick Gothen, wonende te Vroenhout” neemt 6 Nov. 1533

voor schepenen te Bergen op Zoom de verplichting op zich aan „Heylzoeten Cornelisdochtere beghijne alhier” jaarlijks 10 scell. gr. brab. te betalen en stelt daarvoor als onderpand „een stuck lants ende erve geheeten *d'abdye* ²⁰⁾ gelegen aen de noorzijde van den oostmoelen aldaer, groot zijnde anderhalff gemet”.

De naam Vroenhout komt - mede gezien de gift van Servatius van Breda - van vroom, d.w.z. een domein of heerlijk gebied, hier een bosch. Bosch zal ten opzichte van de woeste en laaggelegen omgeving wel opgevallen zijn. Daardoor wordt de naamsverklaring van Wouw als plaats waar een bosch stond, meer aannemelijk ²¹⁾.

Op een andere boerderij ten Oosten van Wouw, worden door den rentmeester in 1391 nog andere landbouwwerktuigen gekocht:

„item des dages ghecoft enen nieuwen wagen iegen Jan Lenissone tot *Vinkenbroeck* ²²⁾ voor 11 gr. scell.” Broek wijst weer op laag land.

Naar Vinkenbroek loopt de *Bulckstraat*. In een der registers lezen we van: „een gemet lants ende erve gelegen te Wouwe in den bolck ²³⁾, geheten den blocackere” (18 Aug. 1475). Iets later ligt „een heyninge ende erve. . in den boellic ²⁴⁾” (3 Maart 1485) en een schepenbrief van Wouw d.d. 30 Oct. 1535 heeft het over „bosschen met grond ende erven gelegen in den bolck” ²⁵⁾.

Daarnaast is er in die rekening sprake van „Smallebeke ²⁶⁾, een landerij, welke vanuit het oude kasteel wordt bediend en, gezien den naam, daar vlak bij is gelegen.

Een andere boerenplaats, in 1391 vermeld, is de hoeve *Altena*, het middelpunt van de heerlijkheid Heerle, waaraan ook een bogaard verbonden was.

Merkwaardig zijn deze posten:

„item, des Saterdages op ten anderen dach van September den laet tot Altena betaelt van hoeye, dat die beesten te winter aten, dat mijn heer half sculdich is te betalen, alsoe die laet meynt, dat die vorwerden sijn. . 20 scell. gr.”

„item, den selven laet betaelt voer die somer sadinge van haveren, die hi ghesayt heeft ende inghevoert. . 5 scell gr.”

„item, den selven laet betaelt van sade te boecweyden. . 3 scell gr.”

Deze hoeve stond dus onder een laat of een hoorige. Maar het land van Bergen en Breda kende geen laten meer sinds 1246²⁷⁾, dus is hier bedoeld een vrijgelaten eigenhoorige.

Niet alle gegevens uit zulke oude rekeningen zijn even duidelijk. Veel beter omschrijvingen geven de Bergsche schepenregisters met rentebrieven en recognitiën, die bezwaringen van vast goed met hypotheken en rentebetalingen en aflossingen dezer schulden bevatten. Vooral na 1463 worden ze meer uitvoerig, vandaar dat we er reeds enkele passages uit citeerden.

Voor de rest van de streek is hier nog meer uit te puren. Op 19 Dec. 1471 verklaart „Lambrecht Lambrechtssoen *uten bleke*²⁸⁾ geseten te Woude ter plaetssen geheten *Spelderstraten*”, ieder jaar verschuldigd te zijn aan Philippe Symoensse 10 scell. grooten brab., als onderpand voor deze verplichting stelt hij „een stuck lants ende erven gelegen tspelderstraten voirscreven, in den triest achter. . .” Nog altijd ligt daar de hoeve „*de Trist*”. Spelderstrate-Spellestraat is lastig te verklaren. Misschien is het wel een eigennaam. (De naam Spelle, wat ook de oudste schrijfwijze is, komt nl. in dien tijd te Wouw en Bergen-op-Zoom regelmatig voor). Opmerkelijk is, dat de tekst van een oud cijnsboek van Wouw, overgenomen in de Domeinrek. 1450-'51, bij de opsomming der goederen in deze buurt, afwisselend de uitdrukking gebruikt „*opt spelle*” en „*int spelle*”. Stellig houdt dit verband met het feit, dat het terrein eenige welving vertoont. De hoogste deelen liggen dan „*opt spelle*”. Triesten, beteekent loeren, bespieden. Vanaf deze plaats moet het makkelijk zijn geweest op de heele omgeving, die als maar lager wordt, een oogje te houden. Het is een echte vooruitgeschoven post.

Lambrecht Lambrechtssoen *uten bleke*, zou thans uit de „Blikken” komen. Blec is land, dat slechts even boven water uitsteekt. Dat komt prachtig uit met den geografischen toestand. Het grenst aan den polder Kruisland, welke pas in 1487 wordt ingedijkt²⁹⁾. Hierlangs had het water in 1288 Vroenhout bereikt en lang moet, gezien de namen, het terrein het uitzicht van een schorregebied hebben behouden:

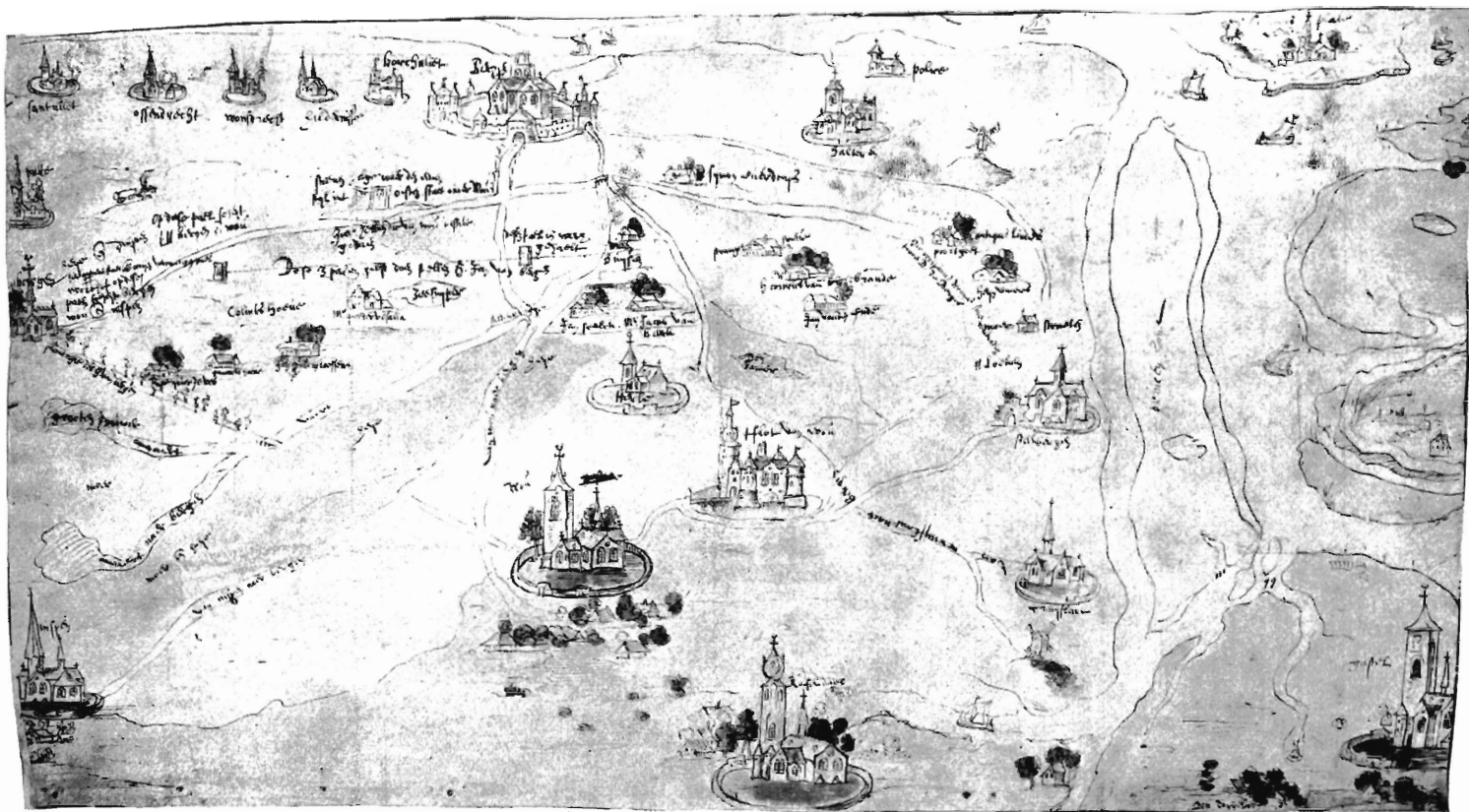

Foto L. Merkelbach van Enkhuizen.

„van den helft van svoirscreven *Jans gorse* ³⁰⁾ geheten *Philipsgors*, gelegen eensdeels tspelderstraten voirscreven ende eensdeels onder den heer van Nassouwe (n.l. het gebied van Kruisland) . . .” (5 April 1481).

Deze namen voor gebieden ten Noorden van Spellestraat en Vroenhout zijn verloren gegaan. Maar *Goorshoek* en *Made* (zure weide) leven er nog.

Op 2 Maart 1480 stelt „Ansem Henricss, geseten tot Wouw” n.l. voor een verplichting als onderpand:

„zijn vijftendeel ³¹⁾ van eenen stuck beemden ende erven, int geheel groot zijnde omtrent twelwe gemeten luttel min oft meer, gelegen in der vierscharen van Wouwe, ter plaitzen geheten in *goirtshouck* bij spelderstraten aldair, ende noch zijn vijftendeel van eenen stuc lants ende erve groot zijnde omtrent vijff gemeten luttel min oft meer, dat men heet *dmerken*, oic gelegen bij spelderstraten voirscreven in *goirtshouck*”.

Goirtshouck is duidelijk afgeleid van den voornaam Goort.

Een ander stelt als waarborg „een half buender beemden ende erven gelegen in de *vroenhoutsche made* ³²⁾ op *sceymaet* (is de grens tuschen Kruisland en Roosendaal), ande noortzijde . . . , ande oostzijde *de beke* (thans Roosendaalsche Vliet) ende ande westzijde *de masloet* (Evertkreek) (23 Maart 1475).

Smallebeek heet op de kaart ook wel Brandsche Beek. Ik acht het waarschijnlijk, dat deze laatste naam afkomstig is van „een stuc lants ende erven houdende viere gemeten geheten *de branck* ³³⁾, gelegen aan tzuuteynde van Heirle . . .” (April 1474). Branck beteekent tak, twijg, een boschje met teenen hout?

Het valt op, dat onder de parochie Heerle weinig oude namen zijn overgebleven. Wanneer 13 Nov. 1483 wordt gesproken over „een stede met huuse, lande, gronde ende alle haire toebehoirten, houdende omtrent anderhalf gemet gelegen tot Heirle voirscreven op te *Cruysstraet* ³⁴⁾ en 3 Febr. 1485 van een „stede met huuse, hove, lande, gronde en alle huere toebehoirten, houdende omtrent drie gemeten luttel min oft meer, gelegen te Heirle voirscreven, noort-

wairt van den *weeghscede* ³⁵⁾, aende zuutsijde ons liefs heren van Bergen huus ende erve... ende noch drie gemeten lants oic tot Heirle, westwairts af van der voirscreven stede gelegen, aen de oostzijde Pauwels Jan Willaertserve, aen de westzijde de *bamer*...," terwijl het register over 1472 spreekt „van ter plaetsschen geheten de viere weeghscheden ³⁶⁾” is hiermede duidelijk de Hazelaar bedoeld. Toch kwam ik tot dusver dien naam in geen der vele registers tegen. Kaarten van de 18e eeuw kennen den Hazelaar wel. De Baameer was nog in de 19e eeuw een plas ten Z. van den weg Moerstraten-Diefhoek-Hazelaar.

Mag een tegenwoordig gebruikelijke naam vóór 1600 blijkbaar onbekend zijn, daarentegen maken oude namen thans een (mij) even onbekenden indruk. Een paar voorbeelden:

„Jan Jan Willemsz ^{a)}, wonende tot Heerle, onder de vierschare van Wouwe”, stelt 7 Mei 1524 voor een schuld aan „Jan Pieters uuyten willegen, woonende tot Westelere oyc onder de vierschare van Wouwe als vooght ende tot behouff van Thorothea, wettige dochter wijlen Anthonis uuyten willegen”, als onderpand „een stuck lants ende erve gelegen op zuyteynde van Herle voirscreven geheeten het *leegoet* ^{b)} . . . . aen de oostzijde de beke. . . .”

Verder spreken in 1524 de protocollen van „*tdystelken*” ^{c)}, „*de leeghe goede*” ^{d)}, „*dbraecxken*” ^{e)}, (alle) gelegen op 't zuuteynde van Heerle”, en in 1525 van „noch een stuck lants ende erve groot sijnde tsamen thiene gemeten, gelegen te Heerle voirscreven ter plaetssen geheeten *Varendonck*” ^{f)}. Een opeenhooping van namen vindt men in de schuldbekentenis van „Jan Corneliss, woeneude te Heirle” ^{g)} aan Heer Janne Heymans, priester, en daarvoor 2 April 1528 als onderpand stelt: „twee heyninge ende erve gelegen deen aen dander tot Heirle voirscreven, groot zijnde de zelve heyninge vier gemeten, dairaff deen heyninge geheeten is *Bouwens heyninge*, aen de zuutzijde eenen weg geheeten den *gruenen wech*, aen de weestzijde Anthonis Nisse lant ende erve, aen de noortzijde Claes de Costers lant ende erve, ende aen de oostzijde *dbroeckwechken*”.

Moerstraten schijnt vrij arm aan namen. Slechts enkele vonden we

terug. Achtereenvolgens is er sprake van „een stuck lants ende erve zaylants, groot zijnde drie gemeten, gelegen tot Moerstraten voirscreven, geheeten *den elst*” . . . (15 Jan. 1522) ^{h)}.

Voor de schuld die Anthonis Jan Wouters, wonende te Vinckenbroeck, heeft aan „heeren Clause van der Elst, priestere wonende te Wouwe”, geeft hij als onderpand „een bosch, ende erve metten gronde ende allen den toebehoorten, groot sijnde omtrent seven gemeten, gelegen te Moerstraten, geheeten *de bijle*. . .” (6 Mei 1523) ⁱ⁾. Andere stukken dragen de namen *Calverblock* (9 Mei 1523) ^{k)} en den *leeghen houck* (1524 ^{l)}). Een bekende vonden we terug in een acte van verkoop d.d. 25 Febr. 1558:

„Franchoys de Ayala ³⁷⁾ kent mits desen vercocht te hebbene Jan de Ayala zijn part ende deel, dat hij comparant hadde in zekere hoeve tot Steenbergen . . . . heeft noch de voirnoemde comparant vercocht mijnheeren Gabriel de Ayala een hoeve met allen zijnen toebehoirten gelegen tot Moerstraten genaempt *Spreewwenborch* voir de somme van penningen, die de voirnoemde meester Gabriel hem comparant oft zijns actie hebbende heeft geloeft te betalene.”

Enkele hoeven aan den weg van Moerstraten-Steenbergen staan vermeld in een rekening over 1589, want: „Antheunis Corneliss van Haerle plach te wonen op de hoeve genaempt het *Clooster* onder Steenbergen, gelegen bij den *Lanteerne* ³⁸⁾”.

In dezelfde buurt vermeldt een schepenacte (R 331, fol. 108 recto), „een hoeve ende erve metten huysinge daer op staende, metten lande, beempden, gronde ende alle den toebehoorten groot zijnde int geheele 58 gemeten, gestaen ende gelegen int oude landt van Steenbergen ende nyeuw cromme wiele . . . geheeten de selve hoeve *den brill* . . .” (15 Dec. 1524), welke aen den Boemdijk ligt.

De meeste andere boerderijen onder Moerstraten en het Oude Land, die in de 15e eeuw zeker al een respectabelen ouderdom hebben, doen het schijnbaar zonder naam.

Een enkele begrenzing trekt de aandacht: „een stede ³⁹⁾ met huuse, hove, lande, gronde en alle huere toebehoirten houdende omtrent zes gemeten luttel min oft meer gelegen te Moerstraten voirscreven

tusschen de vairt aen de oostzijde. . . ." (15 April 1484). Hier wordt ongetwijfeld de latere *Boomvaart* bedoeld, welke in 1643 werd ge-kanaliseerd ⁴⁰⁾ en die haar naam zal danken aan de boomen, welke naar vaderlandsche gewoonte op den dijk langs dit water zijn gepoot. Met deze aantekeningen zijn bijna alle namen, welke op de stafkaart voorkomen, geverifiëerd met wat de oudste bescheiden omtrent hen zeggen. Maar we vonden nog enkele namen, die niet direct waren thuis te wijzen. Op 11 Maart 1484 verhuurt Adriaen Clauszoen van der Elst geseten te Wouwe „een hoeve met huysingen, schueren en alle haire toebehoirten geheten *tpoertgoet* ⁴¹⁾, ende noch twee stucken leengoets daerbij, geheten Hermans heyninge, gelegen halfom in der vierscharen van Bergen ende halfom in der vierscharen van der Moerstraten. . ." Deze hoeve nu komt voor op een typische „kaart", welke m.i. vervaardigd is naar aanleiding van het geschil over de grens tusschen Wouw - Bergen-op-Zoom, dat 13 Oct. 1526 werd beslecht ⁴²⁾. Op deze kaart wordt het „poortgoet" (shercolen poorte) mede aangeduid als een oude grenspaal, wat weer klopt met de omschrijving in den gegeven tekst. Kennende de juiste grens tusschen de Bergsche poorterie en Moerstraten, moet deze hoeve liggen op de plaats der huidige „Hooge Lind".

Tusschen Moerstraten (beter Heerle) en Steenbergen ligt op het oude „kaartje" nog zoo'n eigenaardig punt, n.l. Loeken. Naar het teekentje te oordeelen ⁴³⁾ dat er bij staat, is dit ook een grenspunt, n.l. tusschen Moerstraten en Steenbergen. Deze hoeve is wel dezelfde als hoeve „Looike" aan de Karnemelkstraat. Waarschijnlijk moet men Loeken dus opvatten als het verkleinwoord van Loo.

Over Loeken spreken de schepenprotocollen regelmatig en zij bevestigen de aangegeven ligging: „Anthonis Meussoen, Jan de Wayer Cornelissoen, Cornelis Faessen ende Faes Faessoen, alle tsamen geseten in de parochie van Wouwe, debent meester Reynier Willairt, priester parochiaen tot Herle" ⁴⁴⁾, ieder jaar met St. Maarten 30 scell. en stellen daarvoor een onderpand, te weten: „de voirscreven Anthonis, zijn huus, hof ende erve metten gronde ende toebehoirten houdende tsamen omtrent drie copsaet en oic omtrent drie copsaet

daeraen gelegen over den waterloip (= Runninge of Boomvaart) in der vierscharen van Wouwe, ter plaitssen geheten *loekene* . . .” (10 Nov. 1473) ⁴⁵).

Loekene omvat méér dan één hoeve, want 17 Dec. 1524 wordt gesproken van „een stuck lants ende erve groot zijnde drie gemeten, geheten den *raefthuyn* gelegen onder de prochie van Wouwe te leuckene aldaer, aende noortzijde Peter Janss erve, aen de westzijde de runninghe . . .” Een ander onderdeel van Loekene heet *Hoevelersbrant*. Noordelijk van hoeve „Looike” loopt evenwijdig met den weg langs de Boomvaart de „*Laguitscheweg*”. Dit woord komt van le(e)ghuyt = laag uiteinde (R. 300 fol. 21 recto en R. 301 fol. 42 verso), wat hier vrij verstaanbaar is.

Andere namen vermocht ik tot dusver niet te localiseeren. Misschien leven enkele nog verbasterd in den volksmond voort. Het is waard, dat daarnaar door menschen, die door en door in het Wouwsche gebied thuis zijn, wordt gezocht. Daarom leggen we hier nog enkele teksten vast:

1. „. . . een gemet lants ende erven gelegen in de oostacker geheten de *strijpe* ⁴⁶ . . .” (2 Juni 1475).
2. „. . . vier gemeten lants ende erven luttel min oft meer geheeten *roefsdijck* ⁴⁷), in eenen stucke gelegen, bynnen der parochien van Wouwe onder de heerlicheyt van Bergen, ter plaitssen geheten Spellerstraten . . . ende noch anderhalf gemet beempden ende erven oic aldaer gelegen, geheten *middelberch* . . .” (20 Maart 1476).
3. „. . . een stuc lants ende erve gelegen tot Wouwe voirscreven int *schoirbroeck* ⁴⁸), groot zijnde omtrent twelff copsaets, geheten den *strijkelbeempt* . . .” (1 Juli 1481). Dit zelfde stuk wordt 1 Sept. 1485 aangeduid als gelegen „aen ’t velt geheeten den *strijkelbeempt* ⁴⁹), groot sijnde omtrent twee gemeten luttel min oft meer tot Wouwe opten *donck* . . .”. Dit laatste zijn de „Donken” ten O. van Smallebeek, ten N. van de Kasteelhoeve.
4. „. . . sesse gemeten in een stuc lants ende erven int geheel groot zijnde omtrent 18 gemeten luttel min oft meer gelegen op ten *stilberch* ⁵⁰) in der vierscharen van Wouwe . . .” (1 April 1483).

5. „...een stede met huuse, hove, lande, gronde en alle huere toebehoirten groot zijnde omtrent negen gemeten luttel min oft meer, gelegen te Moerstraten voirscreven, aen de zuutzijde daerof is Reyner Henrixssen lant geheten *den gheer* ⁵¹⁾” (4 Mei 1484).
6. „...een huus ende erve met eenen stucke lants dairachter ane gelegen in de vierscharen van Wouwe voirscreven *aen de smisse* ⁵²⁾, geheeten *de groote heyninghe*, int geheel groot sijnde omtrent twee gemeten...”,
 „een stuck lants ende erve aen de twee boomkens, gelegen in der voirscreven vierscharen van Wouwe, driebantich wesende geheeten *den gheerhouck*, groot sijnde omtrent 2 gemeten...”,
 „item, noch een stede, gelegen te Wouwe over *den acker* metten *noort-heyningcken* ende metter smishoeve tsamen groot sijnde omtrent 17^{1/2} gemeten,
 „item, een gemet beempden oic onder Wouwe gelegen aen den *winckel*... (3 Juli 1484)”.
7. „...een stuc lants ende erve groot sijnde omtrent zesse copsaete gelegen bij de oostmoelen, *aent velt* ⁵³⁾ in der vierscharen van Wouwe voirscreven...” (19 Mei 1485).
8. „...twee ghemeten beempden gelegen op te noortsijde van *Oudenborch* ⁵⁴⁾ in der vierscharen van Wouwe voirseyt.. aen 't westeynde de beke” (28 Sept. 1485). Dit terrein wordt later omschreven als „een stuck lants ende erve gelegen in den ackere bij dbosch van d oude borch ⁵⁵⁾ onder Wouwe voirscrev. groot zijnde vier hondert roeden...” (13 Nov. 1533). Dit bosch heet in 1525 *Pipersbosch* (R. 332, fol. 81 recto).
9. „...noch een stuck lants ende erve oic aldair gelegen (n.l. bij Zaeftels) groot zijnde vijff gemeten oft daeromtrent geheeten *de loo* ⁵⁶⁾...” (26 Jan. 1503).
10. „...een stuck lants ende erve gelegen ter Westelaer voirscreven geheeten *de breetputte* ⁵⁷⁾ groot sijnde anderhalf gemet luttel min oft meer...” (8 Jan. 1534).
11. „...een stuck lants ende erve metten gronde ende alle den toebehoerten gelegen tot Wouwe bij den Westmoelen aldair, groot

zijnde anderhalf gemet, aen doostzijde derfgenaemen Aert Janss huys, hoff ende erve geheeten der *Vogelenzanck* ⁵⁸⁾, aen de westzijde den moelenwech. . . .” (23 Jan. 1534). Deze hoeve moet tusschen den molen en het dorp in hebben gelegen.

12. Aardiger wordt het, als een schepenprotocol melding maakt van een ouden schepenbrief, als in het volgend geval, waarbij Peter Both en Lysbeth Willem Mertenszoens, zijn echtgenooten, verklaren, dat zij verkocht hebben hun aandeel „van alsulcken negen viertelen erfrogxe ⁵⁹⁾ als zij met eenen scepenenbrieue van Rosendale, dair scepenen over wairen Henric Calewairt ende Henric Knapen Janss, van datum dusent driehondert ende negenentachtentich, des Sondaichs voir sinte Mathijsdach, jairlicx te heffen plagen van en ute eenen stuck etsels (= weiland) geheten den *IJslach*, dat groot is omtrent vierdalf gemet luttel min oft meer, gelijk dat den selven scepenen brief int lange verclairt. . . .”

Tot slot een raadseltje, dat we niet vermochten op te lossen. Een der stukken van het domeinarchief spreekt van de heerlijkheid *Gageldonck* onder Wouw, welke in 1496 zou vereenigd worden met deze laatste heerlijkheid. Dit kan niet de heerlijkheid zijn onder Princenhage, dat een achterleen was van Breda ⁶⁰⁾. Het door Wouw te annexeren gebied was rechtstreeks onder den hertog gezeten en ging zijn hoofdvonnissen halen te Zandhoven. De betreffende resolutie is van 26 Juli 1496 en luidt:

„Aengaende de heerlicheit van *Gageldonck* ⁶¹⁾ onder Wouwe liggende, is dadvis van mijns heeren vrunden, dat die sal gevuecht wesen metter heerlicheit van Wouwe, alsoet begost is ende, dat de ghene die daer onder geseten zijn ofte goet hebben liggende, dat zij alle gebuerlike rechten sullen geven, gelijk die van Wouwe doen, het zij oscoren, scoten, looten, torfmennen, hoymennen ende alle andere gebuerlike rechten, des soe sullen sij als van den heergeweyden ⁶²⁾, die zij gewoenlic zijn geweest te gevenen, van nu voirtaen ontslagen zijn, behoudelic dat hier inne bedacht is, datter twee inconvenienten zijn, dat eene is offer yemant in toecommenden tijden wilde hem behelpen metter selver heerlicheit, want zij onder den

hertoghe geseten zijn ende t dander want zij de vonnisse diemen soude moighen geven, dat zij daerof souden te hoode gaen te Sant-hoven, dat men mijnen Heer daerof adverteren sal om hem dair inne te moighen versien aen mijnen genedigen Heer, om die selve heerlicheyt met Wouwe te unierene ende oic ten eynde, dat hij mijnen genedigen Heer daerinne niet en vercorte.”

Op 9 Nov. d.a.v. was het „unieren” nog niet geschied. ⁶³⁾

C. J. F. SLOOTMANS,
Gem. Archivaris Bergen-op-Zoom.

- 1) Dr. A. A. Beekman, De naamsafleiding van Bergen op Zoom in Ts. Ned. Aardrk. Gen. 11e Reeks, dl. 42 (1925) p. 1, 8. Alle cursiveeringen in dit art. zijn van mij.
- 2) Stadsregister. Gem Arch. B.o.Z. fol. 161 verso.
- 3) Commissie van Breda. A.R.A. 's Hage no. 331.
- 4) Stadsreg. a.w. fol. 164 recto.
- 5) C. v. Breda A.R.A. no. 331. Een belangrijke verkoop van 1357 handelt over de moeren onder Rucven. Zie G. Juten in Taxandria XXI, p. 145.
- 6) C. v. Breda A.R.A. no. 332.
- 7) Stadsregister, fol. 129 recto.
- 8) C. v. Breda A.R.A. no. 331.
- 9) Registers van rentebrieven en recognitiën van de schepenbank van B.o.Z. over 1475-'76. Gem. Arch. B.o.Zoom. R. 290, fol. 33 recto. Dit soort registers wordt voortaan alleen aangegeven met R. en archiefnummer.
- 10) R. 290, fol. 18 recto.
- 11) R. 296, fol. 27 recto.
- 12) R. 295, fol. 49 recto en R. 330, fol. 61 verso. Weer een onderdeel heet den zuythoff - de valpoorte (R. 335, fol. 53 recto).
- 13) R. 291, fol. 3 verso.
- 14) R. 294, fol. 6 recto.
- 15) R. 294, fol. 89 verso. Gedeelten van den Akker hebben weer een eigen naam: „een stuck lants.... groot zijnde int geheel anderhalf gemet gelegen in den acker voerscr. geheeten den gietegale”, 14 Dec. 1521 (in R. 329, fol. 98 verso), weer een ander den hoebergh (R. 330, fol. 2 verso) en d'ackerpoorte (R. 333, fol. 69 recto).
- 16) R. 295, fol. 69 recto.
- 17) J. v. Gorp, Donknamen in de prov. Antwerpen, in Bijdr. tot de geschiedenis v. Goetschalckx en Prims, Jrg. 26 (1935). p. 308 e.v.
- 18) W. Moll, De Rechten van den Heer van B.o.Zoom, Gron. 1916, p. 83 en C. v. Breda, no. 331.
- 19) fr. V. van der Aura. O.Praem., Geschiedk. Bijdragen betreffende het Norbertinessenklooster van St. Catharinadal. Oosterhout 1894, p.1.
- 20) R. 339, fol. 71.
- 21) J. B. Krüger, Geschied. v. h. Bisdom van Breda III, p. 302.
- 22) C. v. Breda, nr. 331. Enkele der genoemde gehuchten behooren in bestuurlijken zin onder de gemeente of vroegere heerlijkheid Roosendaal. Vroenhout, Boetj-ink, Haink, Vinkenbroek hooren echter parochieel onder Wouw. Hierover is een verdrag uit 1485. Zie E. van Goor, Beschrijving der Stad en Lande van Breda. 's Hage 1744, p. 384-385.
- 23) R. 290, fol. 58 recto.
- 24) R. 300, fol. 9 verso.
- 25) R. 348, fol. 75 verso. (is vermeld in een Schepenacte d.d. 10 Jan. 1555).
- 26) C. v. Breda nr. 331, voor dit en het volgende.
- 27) L. J. M. Philippen, Het testament van Godevaart IV in „Oudheid en Kunst”, Brecht Jrg. 1934.

- 28) R. 286, fol. 91 verso. Zie voor opt spelle: C. v. Breda, no. 334.
- 29) C. Sloomans, Uit de geschiedenis van Steenberg. St. Geertruydsbronne XVI 1939, bijlage blz. 20.
- 30) R. 296, fol. 25 recto.
- 31) R. 295, fol. 18 verso.
- 32) R. 290, fol. 23 verso en 24 recto.
- 33) R. 289, fol. 20.
- 34) R. 298, fol. 84 verso.
- 35) R. 300, fol. 4 verso.
- 36) R. 285, fol. 95 verso.
- a) R. 330,, fol. 18 verso.
- b) moet gelezen worden leengoed of leeggoet. Zie voor dit laatste enkele regels verder.
- c) R. 331, fol. 77 verso.
- d) id. fol. 66 recto.
- e) id. fol. 24 recto.
- f) R. 332, fol. 18 recto en R. 334, fol. 22 recto, waaruit blijkt, dat het een hoeve is „opt noorteynde van Heerle”.
- g) R. 335, fol. 46 recto.
- h) R. 329, fol. 111. Beteekenis van elst = els of priem.
- i) R. 330, fol. 52 recto.
- k) R. 331, fol. 96 verso.
- l) R. 332, fol. 89, verso.
- 37) Register van Procuratien en Certificatien 1556-'58, G. A. B.o.Zoom, R. 395, fol. 70 recto.
- 38) Gasthuisrek. 1589/90 G. A. B.o.Zoom, fol. 18 verso.
- 39) R. 299 fol. 26 recto.
- 40) Aldus blijkt uit een nota van antwoord van de bestuurderen van den Kruislandschen polder op een request van den municipaliteit van Wouw 10 Nov. 1797 gezonden aan het Comité der Domeinen en Financ. der prov. N. Brab. Aanwezig in archief v. d. polder.
- 41) R. 299, fol. 18 verso. Nog eens in R. 332 (1525) fol. 3 en 4 recto.
- 42) Registers met resolutien 1526-57. G. A. B.o.Zoom, blz. 31.
 „Jan, heer van Bergen op ten Zoom, van Wouwe etc., ridder van der ordene van den gulden vliese, allen ende yegelijcken, die dese onse opene brieven sullen sien oft horen lesen, saluyt. Doen te wetene, dat nadien over lange jaren ten tijde van onsen voervaders, heeren en vrouwen van Bergen ende naemaels bijnnen onsen tijde, zekere groote gescillen ende differenten opgesen zijn geweest tusschen d'ingesetene van onser stad van Bergen ende ons dorps ende heerliche van Wouwe, aengaende hueren palen ende lymiten der vierscaren ende tgebruick van een heyden tusschen beyden liggende, dwelc midts de lancheyt van tijden teenemale verduystert ende onkenlick was....”
 Hij hoort daartoe de partijen, neemt den toestand in oogenschouw en bepaalt „dat men uut den noirden afcomende sal nemen de raye oculaire op den torre van der kerkcken van Steenberg, van daer op eenen middelen pael, die men sal stellen op dye oostzijde aen de houten brugge daer dwater van den zeezuyper passeert, van daer voirt rayende door de zeezuyper op den torre der kercken van Huybergen....” Ook bij de designatie der palen tusschen Bergen-op-Zoom en Steenberg d.d. 30 Sept. 1529, speelt deze hoeve een rol. Als 14e paal wordt nl. aangegeven: Colenpoorthuys, disteerende omtrent een cleyne half mile doer Moerstraten ende halfwege tSteenbergen, keerende westwaerts en een schoone dreve vol yckenhouts toebehoirende mit een hoeve oft schuyre hoven aen de hoochte staende, wijlen Wouter van Leghuyt....” De „hoochte” komt voor op de kaart van de abdij St. Bernaards te Oud-Gastel. Zie „Halsteren” door C. Sloomans, L. Merkelbach van Enkhuyzen en Mr. J. Smit, 1929, p. 161. Een hoeve ten Z. van Looike heet de Hoogt. Of dit dezelfde plaats is?
- 43) Een zelfde teeken staat ook naast het kerkje te Huybergen met de bijschriften „hier omtrent staet een roijen viercanten pael - noorthof op dezen paela scheijft Bergen, Wou ende Nispen”. De laatste zin zal alleen slaan op het teeken.
- 44) Deze is pastoor (rector) van 1473-1479. Zie G. Juten, Consillum de Beke, in

- Tax. XXVII** (1920) p. 269. Hij is echter „absens”. Als kapelaan wordt 13 April 1480 genoemd „heer Jacob Storm, priester, vicecureyt van Heirle” (R. 295, fol. 28 verso). Volgens a.w. stond hij hier van 1475-79.
- 45) R. 288, fol. 41. De twee volgende passages zijn ontleend aan R. 330, fol. 79 verso en R. 334, fol. 29 verso.
- 46) R. 290, fol. 42 verso.
- 47) F. 292, fol. 14 verso.
- 48) R. 296, fol. 69 recto.
- 49) R. 300, fol. 40 verso. De „donck” ook in R. 339, fol. 86 verso (8 Jan. 1534).
- 50) R. 298, fol. 26 verso.
- 51) R. 299, fol. 29 verso.
- 52) R. 299, fol. 45 recto. In R. 339 fol. 59 wordt gesproken van „ter smissen” (2 Oct. 1533). Samenstellingen van landnamen met „heyninghe” zijn er onder Wouw heel wat:
 1521 heetheyninge, op Westelaar in R. 329, fol. 8 recto.
 „ kercken heyninge, onder Heerle in R. 329, fol. 45 verso.
 „ dicx (ook wel dijck) heyninge, onder Heerle in R. 329, fol. 22 verso en R. 330, fol. 68 verso.
 „ lange heyninge, op Westelaar in R. 329, fol. 100 verso.
 1523 costers heyninge, onder Heerle in R. 330, fol. 37 verso.
 „ groote heyninge, in R. 330, fol. 32 verso.
 1524 cleyne zuutheyninge, op het zuideinde van Heerle in R. 331, fol. 24 recto.
 1525 ruyters heyninge, te Heerle in R. 332, fol. 24 verso en R. 334, fol. 334.
 1480 (1526) berts heyninge, bij Saefels in R. 333 fol. 69 recto.
 1526 bies heyninge, onder Wouw in R. 333, fol. 57 recto.
- 53) R. 300, fol. 26 recto.
- 54) R. 300, fol. 45 recto. R. 330, fol. 73 recto spreekt van „een stuck maden ende erven groot zijnde twee gemeten, geheeten den **rentmeestersblock**, gelegen opt zuuteynde van Herle bij d'oudebosch aldair.... (en) **teley n zoet heininxken** oick aldair gelegen....” (23 Nov. 1523).
- 55) R. 339, fol. 72 verso.
- 56) R. 314, fol. 4 verso.
- 57) R. 339, fol. 87 recto. R. 335, fol. 102 spreekt van „den breeden put” (1528).
- 58) R. 339, fol. 90 recto.
- 59) R. 289, fol. 74 verso, acte van 7 Dec. 1474.
- 60) A. J. v. d. Aa. Aardrijksk. Woordenb. dl. 4, p. 413.
- 61) Resolut. v. d. Domeinraad, C. v. Breda nr. 250 A.R.A. 's Hage, fol. 17 recto.
- 62) De vaste geldsom, waarop de leenheer bij elke nieuwe beleening recht heeft. Moll a.w. blz. 149.
- 63) Idem, fol. 21 verso.

TOELICHTING BIJ DE KAART.

Het origineel is nr. 476 portef. 5 der verzameling Bodel Nijenhuis in de Bibl. der Rijks-Univ. te Leiden. Volgens den inventaris is het een kaart van het Zuiden Westkwartier van het markiezaat van Bergen-op-Zoom en der goederen van de abdijs St. Bernard. We meenen in ons artikeltje te hebben aangetoond, dat de kaart met een ander motief gemaakt is.

De kaart is niet georiënteerd. Het N. is aan de rechterzijde van den lezer. Boven is de rivier de Schelde met van links naar rechts de plaatsen „Santvliet, Ossen-drecht, Wonsdrecht, Hildernisse, Borchvliet, Bergen, Halteren” met Polre en de molen van Lepelstraat en over het water „Oelkensplate”. De stroom splitst zich in twee takken rond het gors „Princenlant”. Vanuit Bergen-op-Zoom loopen verschillende wegen:

1e. langs Halteren, de molen van Lepelstraat, waar hij ombuigt in de richting van Steenberg, maar niet verder geteekend is.

Wat bij de rechtsche poort (Verlorencoespoort) een aanvang neemt, is de „vaert

naer Bergen" (de Zoom), men ziet dat aan het bruggetje daaronder, waar de wegen de twee volgende richtingen nemen:

Een weg die zich in drieën splitst:

2e. de Moerstraatschebaan n.l. langs de hoeve van Symon Everdeys, naar het „poortgoet" met de bijschriften „antiquus limes" - „t shercolenpoorte" - „hic recipimus decimas sine contradictione D de Bergis". De weg is niet verder geteekend, hij loopt verder langs de hoeve van Heyn Werniers, Moerstraten, Loeken en zoo naar Steenbergen.

3e. de weg naar Heerle, links (ten Z.) de hoeven van Willem Buijsen, Jan Schalck, mr. Jacob van der Beeck, de kerk van Herle, daartegenover ligt „den bamer". Tusschen deze laatste objecten ligt de huidige Hazelaar, de weg heeft daar een knik en slingert naar Cruislant. Onder „den bamer" in het hart van de teekening is fraai geteekend „t slot van Wou".

4e. Uit de volgende poort (de Wouwsche poort) begint de Wouwsche weg. Deze weg kruist de moervaart (bij den Tol dus) over een „steenën brugge". Even voorbij die brug begint de Westelaarsche weg „van nispn naer bergen".

5e. Een andere weg loopt naar Huijbergen. Hij loopt door het omstreden gebied. Hier staan een paar galgen geteekend met het bijschrift: „steenen galge waer den eenen stijl int oisten staet onder Wou" - „Hier hebben die van Wou iustitie gedaen" en iets verder bij een gearceerd blokje: „op dese pael scheidt bergen ende wou".

Onder dien weg (westelijk) loopt een lijn door soortgelijke blokjes, waarbij te lezen staat: „deze 3 palen heeft doen stellen Heer Jan van bergen" - en boven dit laatste woord: „desen pael is wech gehaelt". Bij het linker blokje is geschreven: „hier omtrent staet een roijen viercantigen pael."

Onder deze lijn liggen enkele boerderijen „Colints hoeve" - mr. Peeter Vesalia - het ven Zeezuiper", daaronder „Reijnier de Vos - Pauwels hoeve - Jan Willem Joossen".

Tusschen „de vaert" en de weg van „nispn naer bergen" ligt „moer en heije". Bij de kerk van Huijbergen staat „noorthof op desen paele scheidt bergen, wou ende nispn".

6e. van Huijbergen naar Wouw loopt eveneens een weg. Daarlangs ligt de „plantagie des Heeren van bergen".

Midden onder en in den rechteronderhoek staan afgebeeld de kerken van Roodsdaal en Gastel.

Ten slotte mijn dank aan den ZeerEerw. Heer Rector L. Merkelbach van Enkhuizen voor de fraaie foto van deze kaart.